

К.і.н. Козинець О.Г.

м. Чернігів

Проблеми філософії права у вченні Сократа

Продовжуючи розпочатий цикл досліджень з філософсько-правової проблематики Стародавньої Греції (див. випуски матеріалів конференцій за 2006 та 2007 рр. – О.К.), предметом даного доробку ми обрали проблеми філософії права у вченні Сократа. Оскільки саме Сократ, Платон та Аристотель вважаються засновниками філософії права як галузі теоретичного знання.

Творчість Сократа (469-399 р. до н. е.) стала поворотним пунктом античної філософсько-правової свідомості. Моральне беззаконня філософів-циніків і інтелектуальна дисномія софістів змушені були відступити перед твердістю морально-правових принципів Сократа, який бачив своє покликання у зміцненні основ моралі та права. Сократ зробив рішучу спробу підкорити морально-правовим нормам потужність людського інтелекту, ввести в межі добропорядності поринаючу в діонісійські захвати, розвіяну і розпоясану філософську думку софістів і циніків.

Сократ висунув два типи основ нормативно-правової реальності – об'єктивні і суб'єктивні. Він стверджував, що в основі людського буття і соціального порядку лежать вищі, божественні закони-вимоги і неписані заборони, що мають космічне походження. Це номос, який є універсальним, сам себе визначає і служить вищим орієнтиром і головною метою для всіх зусиль людини.

Сократ, власне кажучи, відновлює натурфілософську ідею Логосу. Він за те, щоб вимоги моралі і закони держави відповідали вищій справедливості, визначеній Логосом. На відміну від софістів, він доводить існування загальних моральних і природно-правових норм, що мають не відносний, а абсолютний характер.

В особі Сократа грецька правова цивілізація виявляє здатність до філософської рефлексії, до самоаналізу своїх глибинних, онтологічних і метафізичних основ. Більше того, вона знаходить у Сократові свого надійного захисника, який ні в думках, ні на ділі ніколи не відривав себе і свою долю від долі цілого, що його породило. Найбільш показовий у цьому відношенні заключний етап життя Сократа. Коли після винесення судом смертного вироку Сократові друзі запропонували йому організувати втечу і назавжди залишити Афіни, філософ відповів, що для нього як громадянина існує безумовний обов'язок. Він зобов'язаний підкоритися законам афінської держави. Порушення законів загрожує полісу загибеллю. Держава не зможе існувати, якщо судові рішення, прийняті в ній, не будуть мати сили. Тому Сократ твердо говорить друзям: “Закони віщають мені: “Ти, твої батько, мати, предки підпорядковані державі, і нехай вона б'є, накладає кайдани, веде війну, треба підкорятися”.

Розхитаність суспільних порядків була для Сократа безсумнівною очевидністю. Зовні це виглядало як розпад загального духу, втрата колишнього єднання. Він досліджував норми моралі і права, намагаючись не тільки знати їхню суть, розуміти їхню необхідність для цивілізованої держави, але і доводити всім і кожному неприпустимість відриву одиничного від загального, приватних інтересів від інтересів цілого.

Люди у своїй більшості не мають вродженої схильності до зла, і якщо вони творять його, то це відбувається, як правило, через незнання. Той, хто необізнаний, неосвічений, не в змозі зробити правильний вибір у складній ситуації.

Для Сократа відновлення міцності моральних підвалин означало звернення до внутрішніх духовних резервів особистості, до її здатності бачити істину, набувати знання. Він поділяв знання на два типи. Перший – це ті, що дозволяють людині правильно прогнозувати і робити вдалі, практично вигідні кроки. З таких знань такого роду складається індивідуальна розважливність. Саме нею володіли софісти, які прагнули й в інших розвивати цю якість. Другий – це знання, що дають людині розуміння вищих життєвих цілей. З них складається особлива

людська властивість – мудрість. Цю властивість і такі знання Сократ ставив на перше місце, оскільки тільки завдяки їм людина вбачає в добрі і справедливості загальний і абсолютний зміст. Мудрець у його розумінні той, хто у своєму прагненні до добродетельності бажає бути корисним державі, а в законах держави бачить конкретне втілення вищої божественної справедливості.

Також треба відмітити, що значення Сократа полягало в тому, щоб переступивши через несвідому моральність, не потрапити у простір дисномії, випробувавши на істинність, непохитність і абсолютність зміст древніх норм і законів, повернутися до них озброєною зрілістю думки, новими знаннями і непохитними переконаннями. У цьому відношенні Сократ чимось нагадує Конфуція, який витратив весь свій талант реформатора на те, щоб не відірватися від традицій, а, навпаки, ще більше усталити з ними зв'язок, поставити їх на службу вирішення нових соціально-політичних і морально-правових завдань. Але, на відміну від Конфуція, Сократ занадто наполягав на праві суб'єктивного духу піддавати древні закони перевірці на вірогідність. Це привело до того, що афіняни сприйняли його зусилля як руйнівні та злочинні і засудили на смерть.

Таким чином, Сократ вчення якого стало поворотним пунктом античної філософсько-правової свідомості, обґрунтував соціальне значення права як загальнообов'язковий мінімум моральності, сприяв затвердженню принципів законослухняності як громадянського обов'язку та законності як невід'ємної умови правопорядку.

.....

Література

1. Демиденко Г.Г. История учений о праве и государстве. – Харьков, 2001.
2. Жоль К.К. Философия и социология права. – К., 2000. – 480 с.
3. Нерсисянц В.С. Философия права. – М., 1999. – 652 с.